

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
VI 2015 11
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

Nadija Rebronja
 Državni univerzitet u Novom Pazaru
 Departman za filološke nauke
 Srpska književnost i jezik

UDK 821.411.21(567).09
 DOI 10.7251/fil1511248r

KITAB AL-MI'RADŽ U KOMPARATIVNOM KONTEKSTU

Apstrakt: *Rad će ukazati na značaj arapskog spisa Noćno putovanje Poslanika Muhammeda koje je tokom vijekova prevedeno na starokastiljanski, starofrancuski i onda preko latinskog prevedeno i kod nas, i istražiti vezu sa drugim djelima orijentalne i svjetske književnosti kao i islamsku simboliku djela.*

Ključne riječi: *arapska književnost, noćno putovanje Poslanika Muhammeda, prelazak u onostrano, islamska simbolika, komparativni kontekst, vino, samospoznaja, meleci (anđeli).*

Djelo *Kitab al-mi'radž* zauzima bitno mjesto u svjetskoj književnosti i ima bitan književnoistorijski kontekst, kako u orijentalnim književnostima tako i u književnosti uopšte. Za dalju analizu komparativnog konteksta ovog djela, bilo bi bitno ukazati i na značaj prevoda ovog djela objavljenog kod nas. U pitanju je prevod sa latinskog jezika Sinana Gudževića. Od prevodioca koji prevodi spis sa islamskom tematikom, ne sa originala nego sa latinskog jezika, najviše se očekuje da sačuva, ili bolje reći povrati islamski duh ovog djela koji se u posrednim jezicima na koje je prije latinskog tokom vijekova prevedeno (starokastiljaskom, starofrancuskom i dr.) nužno gubio. Također bi se očekivalo da taj islamski duh približi našem jeziku (kako prevodilac kaže „zvali ga kako kome drago“) i našem poimanju islamske tradicije, ali na način na koji bi prevod taj islamski duh učinio razumljivim i onom poznavaoču islama i potpuno neupućenom čitaocu. U svemu tome Sinan Gudžević uspijeva, dobro primjećujući i ona mjesta na kojima je očito da je latinski prevodilac odstupio od originala i na kojima se islamski duh pomalo izgubio, kao i ona mjesta na kojima tekst sasvim odstupa od islamskog vjerovanja. Takve dijelove teksta objašnjava u svojim komentarima, ističući, na primjer, da je teško prevesti *spiritus Dei*, kako je u tekstu nazvan poslanik Isa, nekim kur'anskim izrazom (Gudžević 2007: 134). Prevodilac, u nemogućnosti nalaženja boljeg rješe-

nja, zadržava „duh Allahov njegovom riječju stvoren“ (Gudžević 2007: 25), ali pomenutim komentarom ukazuje na odstupanje od islamskog duha koje će poznavalac islama odmah primjetiti. Također, u komentarima naglašava da se žena, kojom je u trenutku primanja poslanstva, poslanik Muhammed bio oženjen nije zvala Umihana, kako u tekstu stoji (Gudžević 2007: 130), kao i da u Kur'anu ne postoje meleci Rafail i Izrafil koji se u ovom djelu spominju, kao i da je iskaz na samom kraju djela u kom Abu Bekr i Ibn-Abbas svjedoče da je sve što je Muhammed ispričavao istina (Gudžević 2007: 128), „očito dodatak iz pera prevodioca,¹ a načinjen je po običaju iz vremena u kojem je latinski prevod načinjen“ (Gudžević 2007: 143). Takvim komentarima Gudžević je poprilično uspio ovaj prevod približiti arapskom originalu i pretpostaviti neka odstupanja od izvornog teksta.

Prelazak u onostrano neiscrpna je i jako česta tema u svjetskoj literaturi. Za prelazak u onostrano potreban je vodič, onaj posrednik između ovog i onog svijeta koji je neophodan da se ravnoteža između svjetova održi da bi povratak bio moguć. Dante je za vodiča kroz *Božanstvenu komediju* imao Vergilija kao simbol razuma, Muhammed ima Džibrila ili Džebraila. Gudžević u pogovoru ovom prevodu piše o motivu putovanja na onaj svijet u klasičnom grčkom i latinskom pjesništvu, pominjući putovanje Odisejevo, Aj-

¹ Misleći na latinskog prevodioca.

nejino i Orfejevo, uz Homera, Vergilija i Ovidija, kao i *Istinitu pripovijest* Lukijana iz Samostate, kao i mogućnost da je na Lukijana uticala *Poslanica o oprostjenju*, Abu al-Ala al-Ma'arrija (Vidi: Gudžević 2007: 152).

Motiv miješanja ovostranog i onostranog, spajanja dva svijeta, postoji i u srpskoj narodnoj književnosti u pjesmi *Braća i sestra* kojoj umrli brat božjom voljom ustaje iz groba da bi posjetio sestru udatu preko mora, a njegovi vodiči u povratku na ovaj svijet su dva anđela (Karadžić 1987: 37–40). U većini spomenutih djela put u onostrano je priča o spojivosti ili nespojivosti dva svijeta, priča da oni koji krenu da traže istinu moraju proći kroz smrt, ili na neki način preći na onu stranu.

U orijentalnim književnostima, al-Ma'arri je najopširnije pisao o Raju i Paklu, a ti su motivi, kao i motiv Miradža prisutni kod svih orijentalnih, i arapskih i persijskih i turskih pjesnika. Miradž se uporebljava kao višeznačan simbol. Dželaludin Rumi ga u *Mesneviji* spominje na više načina, kada opisuje stremljenje ka uzvišenom cilju i razliku između uzvišenog cilja i drugih stvari koje se na putu ka njemu sreću, u stihovima: „Svrha Mi'radža bila je vidjeti Allaha; / Usput je hazreti Pejgamber vidio Arš i meleke“ (Rumi 2002: 234) ili kada govori o pameti koja će čovjeku biti učitelj i zaustavljati ga kao što je na Miradžu Džibril govorio Muhammedu zašto se ne smije približavati previše govoreći: „Ako samo još jedan korak učinim, izgorio sam!“ (Rumi 2002: 106).

U bošnjačkoj književnosti miradž kao motiv ili simbol, pod uticajem orijentalnih, javlja se još kod starih divanskih pjesnika. Motivi iz miradža kao što su melek Refref ili Burak na kom je Muhammed putovao javljaju se i u religioznoj i u laičkoj literaturi, dok je miradž imao odraza i u drugim umjetnostima, u slikarstvu i muzici, ali i u društvenom životu jer je postojala tradicija proslave dana miradža kod Bošnjaka (Vidi: Nametak 1997: 99). Najpoznatija poema o miradžu kod Bošnjaka je *Miradžija* Sabita Užičanina, dok je hronološki najstarija *Miradžija* pjesnika Edaije Sinana Čelebije iz Sarajeva. O miradžu su pisali i pjesnici Asim Jusuf Čelebija i Mehmed Rešid, obojica iz Sarajeva (Vidi: Nametak 1997: 99).

Miradž ili prelazak u onostrano kao motiv javlja se i u suvremenoj bošnjačkoj književnosti, na primjer u romanu *Vječnik* Nedžada Ibrišimovića, u kom glavni junak prelazi u onostrano, na Kaf planinu, a njegov vodič je Hazreti Hidr. Taj motiv se može naći i kod mlađih bošnjačkih autora, na primjer u romanu *Ko je zgazio gospođu Mjesec* Asmira Kujovića, u kom glavnog junaka Jasmina kroz onostrano vodi Nastasja Kinski, dok se posljednje poglavlje tog romana zove upravo *Miradž, noćno putovanje*, a predstavlja simboličko zaokruživanje i postizanje ravnoteže u čitavom romanu.

Gudžević u pogovoru svog prevoda pominje teoriju arabiste Tobiasa Nunlista da je miradž indirektan odgovor čovjekov na Ademov pad iz Dženneta na početku vremena (Vidi: Gudžević 2007: 153). Ako je Adem izišao iz Dženneta zbog svoje grešnosti, onda je Muhammed otišao na miradž zbog svoje pokornosti, kao ravnotežu ljudske grešne prirode postigao čistotu. Muhammed je po islamskoj tradiciji živi Kur'an, on je oličenje onoga što svaki vjernik treba da bude. Muhammed se na miradžu približio Allahu, onako kako će mu se svaki vjernik približiti ako bude na svom putu uzeo Muhammeda za vodiča. Mali miradž svakog vjernika je njegova molitva, i tada je on najbliži Bogu, a to približavanje Bogu je osnovna islamska simbolika miradža. U sufijskoj filozofiji naglašeni su stepeni duhovnog napretka kojima se postiže konačno približenje Allahu.

Zanimljiva bi bila i teološka analiza ovog djela koja bi pokazala koliko se ovaj tekst poklapa sa predajama islamske tradicije o miradžu. *Noćno putovanje Poslanika Muhammeda* svakako ima veliki književni značaj i fascinantnu simboličku vrijednost. Poslanika Muhammeda u ovom spisu na miradž vodi Džebrail, koji kao i u drugim djelima ove tematike predstavlja ravnotežu između svjetova, vodiča koji je potreban da bi se onostrano doseglo. Poslanik se od Mekke do mesdži ul-aqsa uzdiže na životinji po imenu Burak, a latinski prevodilac za tu riječ kaže da znači muško mladunče patke ili malene guske. Pojava da se bićima vezanim za nebesa, koja odvođe junake na nebo ili žive na nebesima, daje izgled pticolikih fantastičnih bića, u književnosti je česta. Tako-

der, svi melecni na koje Poslanik nailazi prolazeći kroz nebesa imaju perje ili bar neki pernati dio tijela. Pero simboliše istinu koja se mora uzdići, lakoću, nebo, visinu, prostor, let u druga carstva, dušu, buđenje duše, duhovno uzdizanje (Vidi: Kuper 1986: 129). Dok Poslanik putuje na Buraku, dozivaju ga glasovi na koje se on ne osvrće, a ti glasovi predstavljaju zakone judejske i hrišćanske, a zatim ga doziva žena obučena u lijepe šarene haljine, na koju se on opet ne osvrće, a koja predstavlja ovaj svijet. Lijepa žena kao simbol iskušenja ovog svijeta, jedan je od najčešćih simbola u orijentalnim književnostima, pogotovo kod sufijskih pjesnika. Ovaj simbol je izražen na primjer kod Rumija i Attara, ali i kod svih ostalih sufijskih pjesnika, a prihvaćen je i u suvremenoj književnosti. Attar u djelu *Govor ptica* piše o šejhu koji je izgubio vjeru jer se zaljubio u lijepu hrišćanku (Vidi: Attar 2003: 79), a Rumi u *Mesneviji* ima priču o caru koji se zaljubio u robinju gdje robinja simbolizuje razne niske prohtjeve koje čovjek ima u ovozemaljskom životu (Vidi: Rumi 2002: 21).

Od mesdžid ul-aqsa do prvog neba Poslanik se penje ljestvama koje „bijahu stvar ljepša od svega što je oko ikad vidjelo“ (*Kitab al-miradž*: 16), prva prečaga od rubina, druga od smaragda, treća od bisera a svaka sljedeća od dragog kamenja. Ovo uspinjanje simbolizuje duhovni napredak vjernika, a svaka prečaga jedan stepen duhovnog uzdizanja, tj. čišćenja koje se postiže duhovnim odgojem, koje islamska filozofija jasno definiše. Svaka prečaga je od dragog kamenje što treba da uputi na vrijednost ovog duhovnog uzdizanja, i svaki je naredni kamen sve vredniji, kao što je duša na određenom stepenu sve uzvišenija i čistija.

Mnoge stvari koje Muhammed vidi kada se popne na nebesa su prekrivene dragim kamenjem. Sve je to simbol dragocjenosti onog svijeta i upućuje da je na njemu jedino bogatstvo. Drago i poludrago kamenje ima značajnu ulogu u arapskoj tradiciji i vjerovalo se u njegovo magnetsko ljekovito dejstvo, pa je zato u orijentalnoj nošnji često dragi kamen prišiven na kape ili turbane. Osim dragog kamenja, čitav prostor nebesa je ukrašen zlatom, srebrom; opis nebesa je vrlo bogat, živopisan, pomalo kitnjast. Pejzaži, drveće, cvijeće također su okićeni draguljima. Pejzaž u

arapskoj književnosti, u staroj književnosti, a zatim i u kasnijim periodima, vrlo je specifičan. Orientalista Fehim Bajraktarević ističe specifične opise ranog buđenja pustinje, oluje, večeri i noći, kao i pojavu da se ne opisuje priroda kao cjelina već njeni pojedinačni dijelovi ili sasvim sitni detalji (Bajraktarević). Pejzaži u *Noćnom putovanju Poslanika Muhammeda* su nužno drugačiji, jer se opisuju nebesa, umjesto pustinje posvuda su draguljima i zlatom prekriveni predjeli, ispunjeni mirisima mošusa i ambre, ali je to isticanje detalja i zapostavljanje cjeline prisutno. Slični su u arapskoj književnosti i opisi životinja. Arapski pjesnik Imru-ul-kajs u svojim stihovima opisujući konja opisuje detaljno svaki njegov dio koristeći stalno poređenja:

Slabine su mu kao u gazele, a noge kao u noja;
Kas mu je kao u vuka, a galop kao u lisice. (Bajraktarević)

U *Noćnom putovanju Poslanika Muhammeda*, opisi nebeskih bića na isti način su detaljni i iskazani kroz poređenja, na primjer: „A ta životinja bijaše takva da se izgledom činjaše veća od magarca, a manja od mazge. Lice joj bijaše ljudsko, dlaka joj bijaše sva od bisera, griva sva od smaragda, a rep od rubina, dok joj oči bijahu uistinu sjanije od sunca. Noge i kopita joj bijahu kao u kamile“ (*Kitab al-miradž*: 12) ili „A s desne strane onog velikog meleka bijaše mnogo drugih meleka, svaki crnji od crnila, s očima crvenim kao vatra, s glasom jačim od grmljavine, a smrdljivi bijahu preko svake mjere“ (*Kitab al-miradž*: 17).

Opisi nekih meleka na koje poslanik nailazi, izrazito su simbolični:

[...] produžih dalje te vidjeh jednoga drugog meleka čija jedna polovina bijaše od vatre, a druga od snijega. Tako bijaše stvoren da vatra ne mogaše istopiti snijeg niti snijeg mogaše ugaziti vatru. Taj melek, hvaleći Allaha, govoraše: „Blagoslovljen da si, Allahu, ti koji si vatru i snijeg ovako združio. Pa kako si ih međusobno združio, molim ti se da se udostojiš te da isto tako združiš srca onih naroda koji su tebi pokorni“ (*Kitab al-miradž*: 20).

Ovaj melek simbolizuje pomirenje, sredinu, jer islam je vjera sredine. On moli za jedinstvo različitih naroda, koje je teško zamislivo kao i spajanje vatre i snijega, jer Muhammedu nije

primljena dova kojom je molio za jedinstvo ummeta. Istovremeno, ovaj melek je privlačnost i sinteza suprotnih sila, postizanje ravnoteže kroz suprotno, što može imati filozofsku ili naučnu konotaciju.

Poslanik prolazi kroz sedam nebesa i na svakom od njih sreće neke božje poslanike. Svaki od njih mu daje neku vijest ili neki savjet, što simboliše prenošenje duhovnog iskustva, nastavljanje poslanstva, jer Muhammed je, po islamskom vjerovanju, posljednji božiji poslanik, onaj koji donosi konačno zaokruženje vjere.

Meleci koje Muhammed dalje sreće takođe su simbolično opisani. Meleka na prvom nebu ima sedamdeset hiljada, svaki imaše sedamdeset hiljada glava, svaka glava sedamdeset hiljada rogova, svaki rog sedamdeset hiljada čvorova, svaka glava sedamdeset hiljada usta, svaka usta sedamdeset hiljada jezika, svaki jezik znavaše sedamdeset hiljada govora i svaki hvaljaše Allaha sedamdeset hiljada puta na dan (Vidi: *Kitab al-miradž*: 24). To ima za cilj da iskaže raznolikost i brojnost Allahovih stvorenja, kao i da bez obzira na nju svi slave Allaha. Ovdje je izražena i simbolika broja sedamdeset hiljada, koji se u čitavom djelu najviše puta koristi da iskaže višeslojnost, kompleksnost i neizmjernost. Opisi meleka i svih nebeskih bića na koje Poslanik Muhammed nailazi, kao da podsjećaju na Borhesovu fantastičnu zoologiju.

Na trećem nebu meleci su poredani u povorke, zbijeni tako da se ni dlaka među njih ne bi mogla smjestiti, toliko pokorni da se, ako bi se neki pomakao prema istoku ili zapadu nijedan od njih se ne bi pomakao s mjesta, sve dok se taj ne bi vratio, niti bi se vrsta iz koje se taj izmakao imalo razjednačila. „A povorke spomenute hodahu sve ukруг hvalu iskazujući Allahu i blagosiljajući njegovo ime časno“ (*Kitab al-miradž*: 27). Ovaj opis upućuje na islamsku simboliku kruga, koja se vezuje za kruženje hadžija oko Kabe, ali i za kružni ples mevlevijskih derviša. U oba slučaja, kruženje simbolizuje kruženje oko ose, kruženje Zemlje, planeta i drugih nebeskih tijela, kruženje čitavog univerzuma oko uzvišenog Apsoluta, koji, na taj način, taj božanski Apsolut veliča i slavi.

I ovi i svi meleci na koje Muhammed nailazi na neki način simbolički predstavljaju neki vid pokornosti Bogu ili neki način približavanja nje-

mu. Na šestom nebu npr. su meleci okićeni draguljima, sa oružjem koje blješti a oni su Allahova posluga, što bi trebalo da uputi na značaj služenja (hizmeta) vjernika jednih drugima, kojem se poseban značaj pridaje u islamskim mističkim redovima. Meleci koji drže Allahovo prijestolje ne znaju koliko su blizu Allahu niti koliko su mu daleko, kao što ni pravi vjernik nikad ne zna koliko ima dobrih djela niti koliko je čišćenjem od grijeha uspio da se približi Bogu. Isti ti meleci imaju svaki po šest krila, dva koje drže prijestolje, dakle da obavljaju svoju dužnost, dva da slave Allaha, jer nijedno postojanje nema smisla ako nije u slavu Bogu, i dva da pokrivaju sebi lica, što upućuje na značaj stida u pokornosti kao i to da čak ni toliko pokorni i bezgrešni meleci ne mogu direktno, očima spoznati Boga. Najveća spoznaja je spoznaja srcem, i o tome se govori u 49. poglavlju kada Allah poziva Muhammeda da mu se približi i daje mu da vidi srcem, a zatim da mu se još približi i daje mu svu nauku. To ukazuje na vjerovanje da će onaj koji slijedi Muhammeda u približavanju Bogu uspjeti da istinu vidi srcem. O srčanom vidu govori islamska filozofija i za mnoge njene velikane i pjesnike se smatralo da su kroz pokornost Bogu uspjeli dostignuti stepen kada su mogli da vide srcem. Ovo djelo dotiče mnoge aspekte islamske filozofije, pa tako i ideje o samospoznaji o kojima govorio Al-Gazali u djelu *Ihja ilmuddin*: „Ključ spoznavanja Boga je samospoznaja“ (Gazali 2003: 33). O tome se u *Noćnom putovanju Poslanika Muhammeda* govori u 65. poglavlju, kada se govori o pokornosti zakonu: „I znajte da najveća pokornost zakonu koja postoji je da čovjek upozna samoga sebe. Jer, ko sebe sama poznaje, poznaje dobro i sve drugo“ (*Kitab al-miradž*: 97).

Najfacinantnije poglavlje ovog djela je ono u kome Muhammed razgrće pregrade od zavjesa i približava se Bogu samom. Sedamdeset hiljada velova, koji odvajaju od Allaha, motiv su mnogih orijentalnih pjesnika. U samom Allahovom prijestolju su četiri tvari: vatra, vazduh, voda i zemlja (*Kitab al-miradž*: 38). Islamska filozofija iznosi teoriju o četiri osnovna elementa Anasiri-erbea, od kojih se sastoji materijalni svijet i koji su božiji robovi, živi su i izvršavaju božije naredbe (Rumi 2002: 385). O tome govori i Dželaluddin Rumi u

svojoj *Mesnevi*, u stihovima: „Vjetar (zrak), zemlja, voda i vatra su robovi (božiji). Za nas su mrtvi, a kod Boga - oni su živi“ (Rumi 2003: 86). Taj motiv se javlja i u starijoj bošnjačkoj poeziji, npr. kod Abdulvehaba Ilhamije u stihovima: „Pogledaj djela Božja – zemlja, nebo, četiri elementa / Pogledaj Allahovo zrno u džinima, melekima i ljudima“ (Hadžijamaković 1991: 88).

Kao čest simbol u orijentalnim književnostima, u *Noćnom putovanju Poslanika Muhammeda* spominje se i vino, ono vino koje će proticati kroz Raj i koje će stanovnici Raja piti. Vino je još jedan od simbola koji nijedan od mističkih pjesnika nije izostavio, a po njemu su najpoznatije *Rubaije* Omera Hajjama i *Divan* Hafiza Širazija, kao i *Divan Šemsi Tabrizi* Dželaluddina Rumija. Ono simbolizuje uzvišenu ljubav, opijenost ljubavlju prema Bogu. Međutim, u *Noćnom putovanju Poslanika Muhammeda*, vino ima nešto drugačiju simboliku. Muhammed odbija da pije iz posude sa vinom, a Džibril mu nakon toga objašnjava da vino predstavlja ludost koja nagoni čovjeka na svakojake nečiste stvari i da će zahvaljujući njegovom odbijanju njegov narod biti sačuvan od te ludosti (*Kitab al-miradž*: 81–82). Simbolika vina je ovdje u odnosu na mnoga druga filozofska djela potpuno različita, čak suprotna.

Sve ovo ukazuje na višeslojnu simboliku *Noćnog putovanja Poslanika Muhammeda*, kao i na srodnost sa simbolikom drugih velikih djela orijentalnih književnosti, tako da se može pretpostaviti da je ovo djelo, koje najtemeljnije opisuje miradž božijeg poslanika, moglo imati uticaj ili biti nadahnuće na neka kasnije nastala književno-filozofska djela islamskog svijeta. Pored poznatog mišljenja o uticaju ovog djela na Dantea, direktno ili indirektno, ovaj spis o doticanju onostranog i preplitaju svjetova, mogao je uticati i na druga djela svjetske književnosti i na mnoge savremene autore.

Literatura

Primarna literatura

1. *Kitab al-miradž. Noćno putovanje Poslanika Muhammeda* (2007), preveo s latinskog Sinan Gudžević, Zagreb: VBZ.

Sekundarna literatura

1. Al-Gazali (2003), *O samospoznaji*, Beograd: Zlatni zmaj.
2. Al-Ma'arri, Abu al-Ala (1979), *Poslanica o oproštenju*, Novi Sad: Matica srpska, Skoplje: Mislja, Zagreb: Mladost, Titograd: Pobjeda, Beograd: Prosveta, Sarajevo: Svjetlost.
3. Gudžević, Sinan (2007), „Latinski Kitab-al mir'adž“, u: *Kitab al-miradž. Noćno putovanje Poslanika Muhammeda*, Zagreb: VBZ.
4. Kujović, Asmir (2005), *Ko je zgazio gospođu Mjesec*, Zenica: Vrijeme.
5. Kuper, Dž. K. (1986), *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*, Beograd: Prosveta–Nolit.
6. Rumi, Dželaluddin (2005), *Divani Šemsi Tabrizi*, Sarajevo: Bemust.
7. Rumi, Dželaluddin (2002), *Mesnevi* I–II, Sarajevo: Ljiljan.
8. Bajraktarević, Fehim, „Pejzaž u staroj arapskoj poeziji“, kopija teksta, biblioteka seminara za Orijentalnu filologiju, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, inv. br. 277, FB II, datum i godina nepoznati.
9. Nametak, Fehim (1997), „Teme, motivi i simboli u pjesmama divanskih pjesnika iz Bosne i Hercegovine“, *Divanska književnost bošnjaka*, Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
10. Attar, Ferididdin Muhamed (2003), *Govor ptica*, Sarajevo: Kulturni centar I. R. Iran.
11. Širazi, Hafez (2004), *Sedamdeset sehura sa Hafezom*, prevod Ahmed Ananda, Sarajevo: Buybook.
12. Hadžijamaković, Muhamed (2006), *Ilhamija. Život i djelo*, Sarajevo: El-Kalem.
13. Ibrišimović, Nedžad (2006), *Vječnik*, Sarajevo: Svjetlostkomerc.
14. Hajjam, Omer (1964), *Rubaije*, preveo dr Fehim Bajraktarević, Beograd: Rad.
15. Karadžić, Vuk Stefanović (1987), *Braća i sestre*, knjiga druga, Beograd: Prosveta–Nolit.

KITAB AL-MIRAJ IN COMPARATIVE CONTEXT

Summary

This essay shows the significance of the Arabic text *Kitab al-Miraj* (*The night journey of prophet Mohamad*), which had been translated through centuries to old-Castilian, old-French and then, through Latin, it came to us. The text explores a connection to other oriental and world literature works as well as Islamic symbolism of work.

In *Kitab al-Miraj* one can observe multilayered and symbolic characters of the book, as well as a connection with the symbolism of other great works of oriental literature. Thus, it can be assumed that this book, which describes the ascension (*miraj*) of God's messenger thoroughly, could have affected or could have been used as inspiration to some later literary-philosophical works within the Islamic world. Apart from the well-known, direct or indirect, influence of the book on Dante, it could also have influenced other works of world literature and many other contemporary authors.

nadija_r@yahoo.com